

Мар'яна ЗУБЕЛЯК

“ТІЛЬКИ У ЛЬВОВІ...”

(Збірка театральних програмок з Меморіального музею-садиби Станіслава Людкевича)

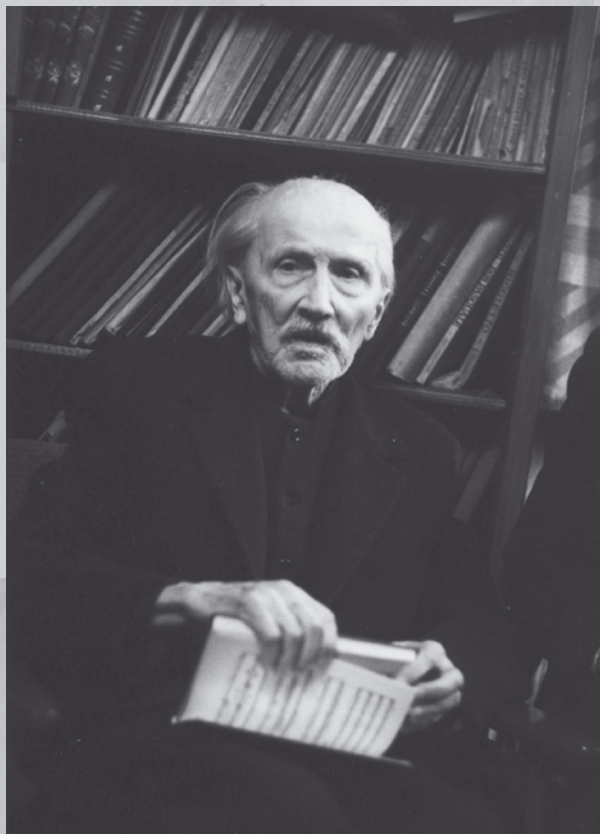
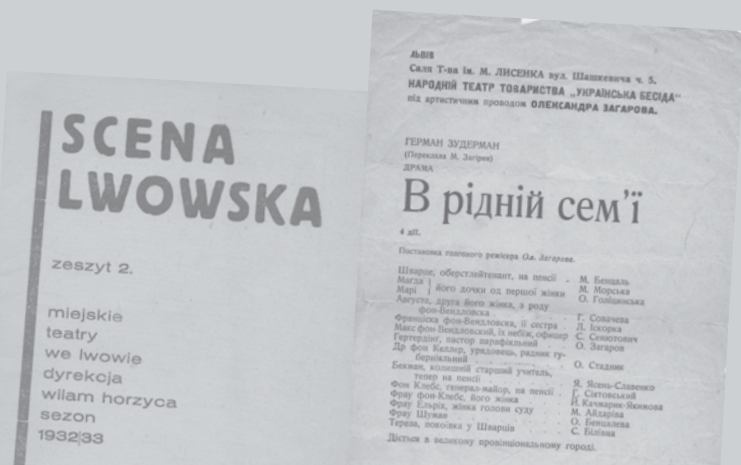
Меморіальний музей Станіслава Людкевича відкрився 1995 р. як сектор Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові. Він розташований у власному будинку композитора, де минули останні двадцять років його життя (тепер – вулиця С. Людкевича, 7). Ініціатором створення Музею була кандидат мистецтвознавства Зеновія Штундер, учениця, багатолітня асистентка і сподвижниця Людкевича, згодом – його дружина, а по смерті композитора – дослідниця його життя і творчості та хранителька дому й архіву. Зеновія Костянтинівна згадувала, що ще 1973 р. у Львівській консерваторії “відбулися партійні збори, на яких вирішили перебрати архів Людкевича, щоб не попав у руки реакції, а з Києва щоразу дзвонили і приїздили з пропозиціями передати архів Людкевича в їхні музеї”. Однак професор на подібні вимоги відповідав: “Мій архів є в добрих руках”, а невдовзі склав заповіт на ім'я З. Штундер.

Від дня відкриття Музею аж до останніх місяців свого життя (померла 6 липня 2016 р.) З. Штундер працювала на посаді старшого наукового співробітника. Вона не лише стала автором експозиції (власним коштом фінансувала художній проєкт, виготовлення обладнання), але й започаткувала музейне опрацювання архіву.

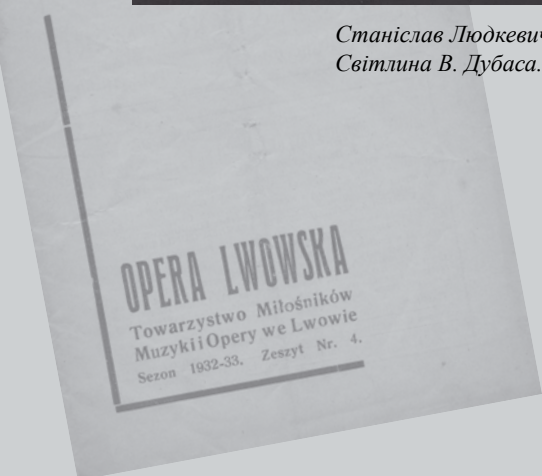
Зеновія Штундер 1995 р. переписала Музею С. Крушельницької частину успадкованого нею будинку, а згодом склала заповіт, згідно з умовами якого після її смерті весь будинок, майно та архів стають власністю Музею.

Уже два роки працівники Музею займаються впорядкуванням і описом збірки, яка складається з архівів С. Людкевича і самої З. Штундер. Вражає сама їхня кількість – понад 10 тисяч предметів! Це, зокрема, документи, листи, фотографії, рукописи музичних творів Людкевича, книжкові й нотні видання, програми та афіші до мистецьких подій, картини українських та європейських митців, речі побуту, предмети домашнього вжитку.

Зацікавлення викликають й численні програмки концертів і театральних вистав (їх понад дві сотні!). Вони

Станіслав Людкевич. Грудень, 1978 р.
Світлина В. Дубаса.

унікальні і своїм часовим обсягом (кінець XIX ст. – перші десять років ХХІ ст.) – і широтою географії – Львів, Перемишль, Дрогобич, Станіславів, Краків, Познань, Прага, Відень. Концертні програми ще чекають свого дослідження як щодо імен виконавців, так і щодо репертуару. Наразі хочемо роглянути програмки театрального Львова 30-х років минулого століття. Дивує, правда, те, що майже усі вони стосуються польських театрів. Лише одна заповідає драму Г. Зудермана “В рідній сім’ї” у виконанні акторів товариства “Українська Бесіда” під керівництвом О. Загарова. Тим часом знаємо, що С. Людкевич уважно стежив за діяльністю майстрів української сцени, про що свідчать, зокрема, його відгуки на сторінках львівських часописів.

У театральних програмах, окрім традиційних відомостей про ту чи іншу виставу, значне місце належить численним рекламним оголошенням. (Цікаво було б простежити, що зараз маємо на місці тодішніх магазинів і ательє модного одягу, крамниць парфумерії і перукарень, фотосалонів, ресторанів і кав’ярень...). Для шанувальників Мельпомени на сторінках програм вміщені й публікації на тему театру і акторів, тогочасної оперної творчості й драматургії.

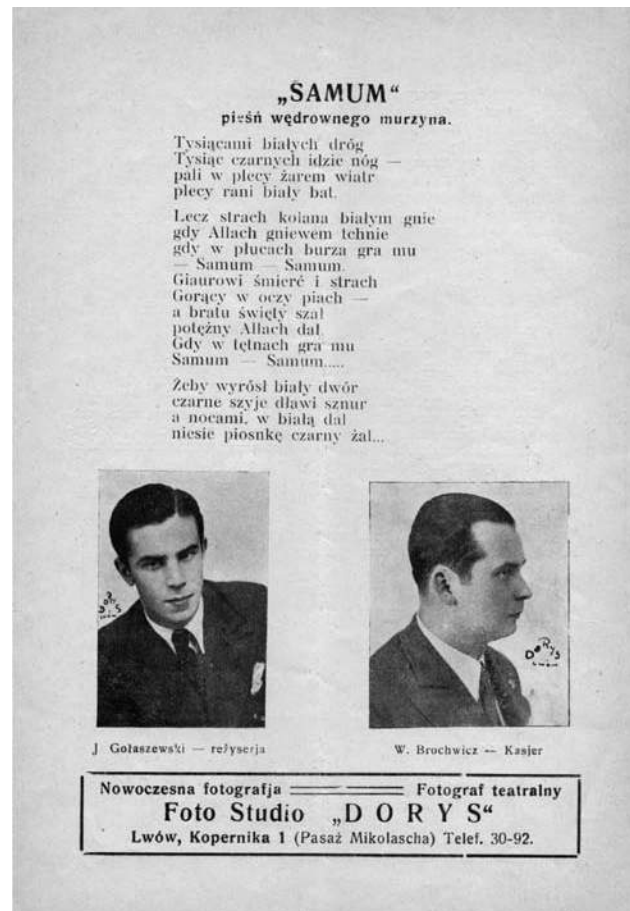
Пропонуємо увазі шановних читачів декілька з них у перекладі українською мовою. Перша (автор заховався під криптонімом Ст. Л.)¹ опублікована на сторінках програми вистави за п’есою французького драматурга Анрі-Рене Ленормана “Самум”. Стаття Й. Радзимінського вміщена у виданні Товариства Прихильників Музики і Опери у Львові на сезон 1932–1933 рр. Роздуми автора В.Й.С. на тему моди знаходимо на сторінках програми музичної комедії “Джим і Джиль” у театрі Розмаїтостей, а жартівливі заповіді для дружин митців (авторства Макса Гаєка) – у брошурі Львівської сцени на сезон 1932–1933 рр.

Отже, як то воно було майже сто літ тому?

Ст. Л. СТАТИСТИ

Найчастіше вони взагалі непотреби. Деколи кількість їх у виставі коливається між 5 і 12. Дуже рідко трапляється 45. Сороч п’ять – то ціла маса, величезний натовп, який здобуває Бастилію, напівмертва з голоду портова біднота, селяни, які зібрались у каплиці на щорічний празник або жвава юрба на арені змагань. Чи знаєте, про кого йде мова? Про статистів. Однак не про статистів у кіно, що мають чудові заробітки, не про відомих військових статистів. Йдеться про звичайнісінького непримітного театрального

¹ Ймовірно, криптонім можна розшифрувати як Станіслав Людкевич.

Сторінка з програмки до вистави “Самум” А.-Р. Ленормана. Великий театр. Львів.

статиста, який за пару злотих кричить за кулісами, вдаючи галас натовпу, або в мундирі воїна демонструє зброю перед великим князем.

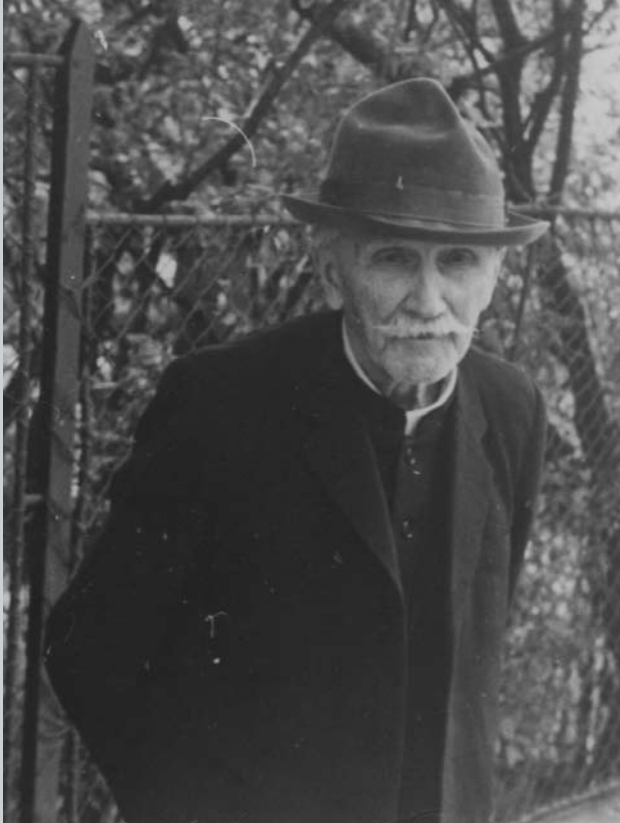
Ви з ним знайомі? Можливо, бачили його в котрійсь із героїчних п’єс Шиллера? Одного-єдиного – з цілої юрми подібних? Ні, і напевно не побачите ніколи. Бо він загубиться у масі, бо призначений для декорації або заповнення порожніх місць на сцені.

Ось довжелезна зала із рядом крісел біля довгих столів – костюми, костюми, дзеркала, електричне світло, запах помади, пудри й сигаретного диму...

І маса пересічних індивідів готується до виступу. Один за одним одягають якість лахміття, подерті черевики. На скуйовдженій голові – кашкет або шапка. Дзвінок! Усі мчать на сцену, де перетворюються в портовий натовп, в юрбу без особистостей –лише сірома, яка оточила англійця, благаючи у нього роботи.

Невдовзі кожен кидається до гримерної і з обідранця перетворюється на елегантного пана, якого запросили на бал в американське посольство у Шанхаї.

Проте і тут ніхто не є самим собою, лише часткою збіговиська; нічим не відрізняється від своїх колег, що

Станіслав Людкевич

Програмка до вистави "Коваль Янкель" Д. Пінського.

мають таку ж вибілену крейдою манішку сорочки, заяложений фрак, що у світлі рампи скидається на вбрання князя.

Завтра зображає (тільки зображає, не грає, не втілює, статист завжди зображає) моряка і крик, післязавтра – посильного, а далі лахмітника, воїна, присяжного засідателя, перехожого, гостя на балу, розбійника, когось убитого, кур'єра, слугу, революціонера і т.д. Щовечора те саме.

Про нього ніколи не пишуть у рецензіях, режисер ним нехтує, він є пішаком і найнижчим щаблем у театральній ієрархії.

Однак у своїй гримерній, серед колег йому належить відповідно визначене місце. Має вислугу літ і певну посаду. Іншими словами, є статисти на посаді і без. Статист із посадою зображає у кожній виставі, а без посади – залежно від потреби.

Читачу і читачко, можливо, Твій знайомий – театральний статист. У багатьох виставах, на яких Ти бував, він брав активну участь, однак, залишився невпізнаним. Матеріялізує у світлі рампи на декілька хвилин, він є щоденним перехожим, а не актором, звичайнісіньким статистом, не помітним як особистість, проте необхідним у сукупності. Одна з численних цеглинок муру.

Бранець театральних чарів, він іноді може стати актором. Тоді статисти його зневажають – за те, що зрадив шляхетну безкорисливу працю задля мистецтва. "Він став актором" – насміхаються з нього.

(Teatr Wielki. Lenormand. Samum. Bez damu)

Й. Радзимінський ТЕАТРАЛЬНІ ЛАШТУНКИ

Куліси! Скільки чару в цім слові, що викликає трепет цікавості і таємничості. Старшим панам, які пам'ятають “віденські” оперетки, нагадують давні добрі часи. Натомість для інших театральні куліси рівнозначні якійсь безодні із засудженими на вічні муки.

Міняються люди в театрі, відлітають до інших храмів Мельпомени, на їхнє місце приходять нові. Куліси – залишаються незмінними. Проте їм завжди притаманне щось невизначене, воно вабить кожного актора з нездоланною силою, будить інтерес у профана з-поза театру.

Куліси – щільно закрите горнило, в якому стикаються індивідуальності, дрібні непорозуміння, амбіції або чудесні мистецькі поривання. Світ незрозумілий для чужинців, строго замкнений – як індійська каста.

Подібно до кожної індійської касты, куліси мають своїх могутніх богів, які лише одним рухом здатні зламати кар'єру артиста. Перед ними тремтять навіть примадонни, не кажучи вже про решту театрального світу. Окрім директора і диригента, до них належить суфлер, людина, цілковито не відома театральній публіці. Хіба що глядачі перших рядів чують його пронизливий шепіт – останню надію схвильованого артиста. Варто однієї помилки або злостивості цієї людини, щоб артистична слава зазнала краху. Проте вони милостиві і, як лишень можливо, рятують акторів.

Однак наймогутнішою персоною, що панує (залежно від вистави) над натовпом французьких графів та герцогів, п'яним вояцтвом чи збіговиськом африканців, є помічник режисера. Його вигук “починаємо” підіймає усіх. Він є великим гетьманом куліс. Світло, прожектори, софіти, звукові ефекти, солісти, хори, балет і статисти – це лише пішаки, якими він керує надзвичайно майстерно. Всемогутністю він нагадує грецьких богів. Адже панує над громом, блискавками або хмаринками, що пролітають туди-сюди театральним небом.

Тихі, заспані вранці, куліси оживають лише надвечір. Починається рух, з кожною хвилиною посилюється, зростає гомін. Солісти помаленьку приходять до своїх гримерних. Кравці готують костюми, перукар клопоче біля перук. Згодом чути характерні проби голосу – розспівування: “Мімі-міілія” – високо тягне тенор; з іншої гримерної йому відповідає баритон.

Повітря пронизують нетерпеливі вигуки: “Пане кравець!”. Однак його нема й сліду, й артист мордується з клятим жабо, в той час як дзвінок розпачливо кличе на сцену. Далі лунає гонг, і все заспокоюється.

В антракті можна побачити двох найзапекліших ворогів (на сцені), які розмовляють із розбійником, застреленим у II дії, або із зрадливою коханою, яку зіштовхнули зі скелі.

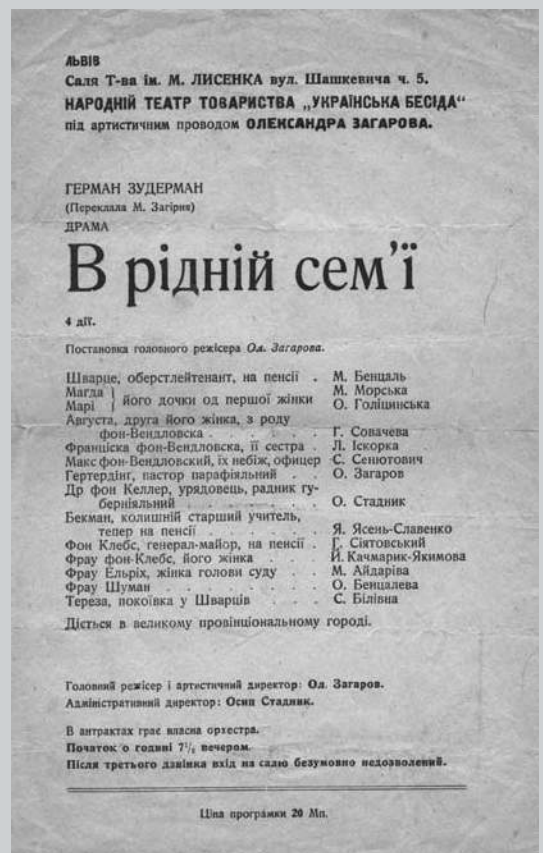
Минають дії. Ось і кінець. Театр гримить від бурі оплесків сотень долонь захопленої публіки. Від'їжджають автомобілі, у залі гасне світло. З боку куліс раз-у-раз грюкають двері. Театральний світ висипався у нічну темряву.

“До завтра”. Завтра буде те саме: заклики, вигуки, гонг, магічна диригентська паличка, оплески. Назавтра все те саме, хоча сподіваємось, що буде інакше. Хіба що... Ні! Завтра мусить бути краще...

(Opera lwowska, сезон 1932–1933)

Програмка львівського театру “Rozmaitości” до музичної комедії “Джим і Джиль”.

Програмка до вистави “В рідній сям'ї” Г. Зудермана. Народний театр товариства “Українська Бесіда”.

В.Й.С.

ТЕАТР І МОДА

У відгуку на “Повернення сабінянок” один із рецензентів писав, що строї дам хвилюють його найглибші чоловічі комплекси, особливо ж оті *пагорби позаду костюма*. Очевидно, тут йшлося про так звані турнюри, в яких шановний рецензент помістив свій *sex appeal*. *Sex appeal*... ось, властиво, сенс моди і всього, що від неї вимагається. Що ж допіру, коли мова про моду в театрі; це питання набирає особливого смаку, а деколи виростає навіть до розмірів місії. Саме так! Напевно, небагато осіб як з одного, так і з другого боку рампи (маю на увазі публіку і акторів), здає собі справу, яким важливим, а часом навіть принциповим, є вдало дібране вбрання артистки на сцені. Як багато можна підкреслити в ролі відповідним костюмом, а невідповідним – позбавити чогось. Пересічний глядач – мужчина – в цій справі орієнтується мало. Для нього важливим є саме видовище. Пересічний глядач – мужчина, але – не жінка! Жінка йде на виставу сучасної п’єси певною мірою і як на показ мод, який має їй продемонструвати, що одягають нині і що одягатимуть найближчим часом. І в цьому полягає таємниця місії моди в театрі.

“Панна Х. вчора виконувала роль працівниці бюро; як вишукано вона виглядала в цій скромній сукні! Мушу пошити собі подібну”. Таку думку зустрічаємо часто. Кіно в галузі моди зазвичай демонструє крайнощі. Ми бачимо або середовище міських жебраків, або нечувану пишноту і розкіш, про які не може мріяти навіть добре забезпечена людина. Де ж тут місце для бажання наших пань, які хочуть бути елегантними і бачити можливість реалізації своїх мрій? Знаєте, Ліліян Гарвей носить бальну сукню з декольте на... ребрах. Страх охоплює від думки, що станеться, коли дехто з наших дам захоче її наслідувати! Театр поза крайнощами демонструє і *середній прошарок*. Тут ми бачимо сукні, хутра, капелюшки, піжами елегантні, гарні, до того ще й доступні для осіб середньо заможних. Театр прищеплює добрий смак, керує модою. І в цьому полягає його важливий обов’язок.

(*Teatr Rozmaitości. “Jim i Jill”*)

**Макс Гаєк
ДВНАДЦЯТЬ ЗАПОВІДЕЙ
ДЛЯ ДРУЖИН МИТЦІВ**

I.

Не забувай захоплюватись своїм чоловіком, вірити у його велике майбутнє, навіть коли він переступив шістдесятку.

II.

Будь єдиною, хто його розуміє.

III.

Будь ніким і ніколи не нагадуй йому, що він одружений.

IV.

Що години і щосекунди, в будь-якій частині світу, на воді і на суші, будь готовою і охочою вислухати або оглянути найновіші здобутки твого чоловіка у слові, звуці, барві або камені, і визнай їх найкращими з усього, що до цього часу він створив.

V.

Якщо мусиш критикувати, роби це з поважних причин і добре подумавши, – нехай твої часті похвали будуть щирими і правдивими.

VI.

Супереч рідко! Коли ж це робиш, пам’ятай, що твій *муж* перевищує тебе *духом і розумом*. Тому сперечайся мало і взагалі говори якомога менше.

VII.

Усе, що робиш для свого *мужа*, – роби мовчки. Шкарпетки церуй лише за його відсутності.

VIII.

Ніколи не тривожся, коли каса спорожніла. Твій *муж* одразу ж звинуватить тебе за переляк; назве тебе боягузкою, хоча боїться сам.

IX.

Нехай святинею буде для тебе кабінет праці твого *мужа*. Ніколи не заходь туди без виклику.

X.

Якщо *муж* твій працює над третьою частиною “Фауста”, не питайся, чи хоче склянку води або нове перо.

XI.

Непомильно здогадуйся, коли маєш бути витканою з повітря, а коли – жінкою з крові й плоті.

XII.

Не дбай, коли назове тебе *тягарем*, бо в глибині душі він визнає, що саме тобі завдячує всім.

(*Scena Lwowska. Сезон 1932/1933, зошит II*)

Переклад з польської – Мар’яна Зубеляк